

سوودەكانى پووبەرى سەوزايى

بوونى باخچە و شوپىنى سەوزايى لە ژىنگەى مۇقدا كۆمەللىك سوودى ھەيە لەوانە سوودى راستەوخۇ كە برىتىن لە دروستكردى سىبەر و بەرگرى لە گەرما، داپۆشىنى پووبەرى زەوى و كۆنترۆلى پاماللىنى خاك و جىگىركردنى لىژايى، خاوكردنەوى خىزايى با و بلاوبوونەوى بۆنى خۇش، رىگرى لە پىسبوونى ھەوا. سوودە ناراستەوخۇكانىش برىتىن لە بەزىكردنەوى كوالىتى و نرخى زەويوزار و لايەنى دەروونى ھاولاتيان.

پووبەرى سەوزايى تايبەتمەندى چەندلايەنەى ھەيە و كاريگەرى گەرەى لەسەر ژيان مۇق دروست دەكات. ۋەك بەرھەمھىنانى ئوكسىجىن، قەلاچۇكردى ژمارەيەك زىندەۋەرى زىانھىنەر لە رىگەى فېتۆنسايد، ھەلمژىنى تەنى نەتواۋە و پىسكەرى ھەوا، ھىۋەركردنەوى ژىنگە، ھاوسەنگى ئىكۆلۇجى، كىكردى ھاژەھاژە، ئاسايشى ژىنگە و پەخساندى بوار بۇ كات و ساتىكى خۇش و ھتد. دروستكردى و پەرەپىدانى پووبەرى سەوزايى ۋەك بنەماى پىشكەوتنى ژيان تەماشادەكرىت. چۈنكە جيا لە ھاوسەنگى سىروشت و كاردانەۋەى ئەرىنى ژىنگەى، سىمايەكى جوانىش بە شار و شوپىنى نىشتەجىبوون دەبەخشىت.

لە ئىستا و لە سەردەمى پىشەسازىدا بابەتى پىسبوونى ژىنگە تەۋەرىكى گىرنگە چۈنكە راستەوخۇ يا ناراستەوخۇ دەپىتە ھۆى پەكخستنى ژيان بەتايبەتى لە شارەكاندا. لە بەرامبەردا، دروستكردى و پەرەپىدانى پووبەرى سەوزايى ۋەك يەككە لە گىرنگىرىن رىكارەكانى بەرەنگارى پىسبوونى ژىنگە ھەژماردەكرىت. چۈنكە سەوزايى لە لايەك تواناى ھەلمژىنى تەنە پىسەكانى ھەواى ھەيە و لە لايەكى تر ئەركى بەرھەمھىنانى ئوكسىجىن ئەنجام دەدات. گىرنگىرىن كاريگەرى پووبەرى سەوزايى برىتتە لە ھىۋەركردنەوى پەلى گەرمى، بەزىكردنەوى رىژەى شى، پاككردنەوى ھەوا و ھەلمژىنى تۈزۈخۇل. ھەرچەند كاريگەرىيەكان رىژەيىن بەلام لە ئەنجامدا پىداۋىستىيەكى سەرەكى شارەكانە.

۱-۱. زاۋەژاۋ و پىسبوونى دەنگ

پووبەرى سەوزايى بەتايبەتى دارودرەخت لە كەمكردنەوى زاۋەژاۋ زۆر كاريگەرە. ئەگەر بەباشى و جۆرى گونجايى پوۋەك بەكارىت، تا ۴ دسىبل (Decibel) بۆى ھەيە ئاستى دەنگ كەم بىكرىتەۋە كە لە شارە گەرە و ئۆتۆبانەكاندا زۆر گىرنگە. جەستەى پوۋەك، ئاستى فېرىكونسى سەرچاۋەكانى دەنگ دادەبەزىنىت. لىرەدا دارودرەخت زىاتر لەۋەى دەنگ ھەلمژىن، شەپۇلەكانى پەرش و بلاۋدەكەنەۋە. دارەكان خىزايى با كەم دەكەنەۋە و دەبنە ھۆى ئاراستەكردى نارىكى شەپۇلى دەنگ بەرەو گۆى مۇق. بەم جۆرە ۋەك لەمپەر لە بەرامبەر پىسبوونى دەنگدا رۇل دەبىنن. روپۇشى پوۋەكى ژمارەيەك كەلېن و پەناگەى بچوك بچوك لە چوارچىۋەيەكدا دروست دەكات كە ھۆكارن بۇ دابەزاندى ئاستى زاۋەژاۋ و كىكردى دەنگى دەۋرۋەبەر بە رىژەيەكى بەرچاۋ.

لە خىشتەى (۱-۲)دا ئاستى زاۋەژاۋى چەند سەرچاۋەيەكى دەنگ لە ژيانى رۇژانەى شارى نىۋىۋىركى ئەمىرىكا باسكراۋە. كەمترىن ئاست، قسەكردى بەسرتەى مۇقە تا دەگاتە بەزىترىن ئاست، كە دەنگى فرۆكەى جىتە.

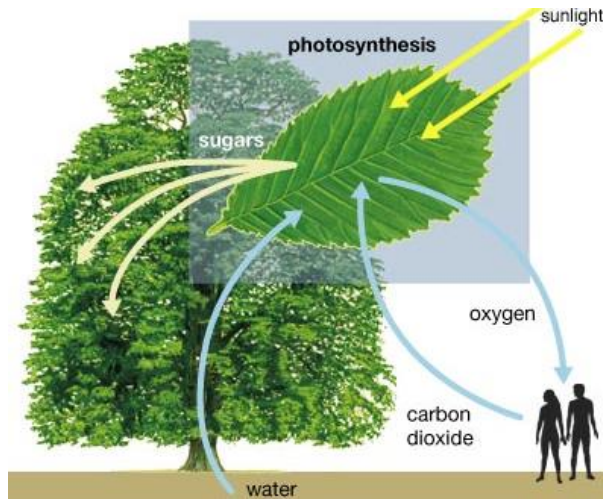
خشتەى (۱) ئاستى ژاوه ژاوى چەند سەرچاوهى دەنگ

سەرچاوهى دەنگ	ئاستى ژاوه ژاوى
قسەکردن بەسرتە	30 dB
قسەکردنى ئاسايى / پىئكەن	50 – 65 dB
گەسكى كارەبايى لە مەوداى ۳۰ مەتر	70 dB
قاپشۆر / جىلشۆر	78 dB
هاژەهاژى ترافىك (شارى مەنھەتان)	70 – 85 dB
ماتۆرسىكل	88 dB
مەكىنەى چىمەن بىرىنەوہ	85 – 90 dB
شەمەندەفەر	100 dB
ھىلتى بەردشكىن / ئۆتۆمبىلى لۆرى	110 dB
ھەورە تىرىشقە	120 dB
دەنگى بەرزىوونەوہى فرۆكەى جىت	130 dB

سەرچاوه: (New York City Department of Environmental Protection)

۱-۲. بەرھەمھېئانى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى دووانە ئۆكسايىدى كاربۆن

دارودرەخت لەرىگەى كىردارى رۆشنەپىكھاتن كە بىرىتە لە بەرھەمھېئانى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى دووانە ئۆكسايىدى كاربۆن، رۆلى سەرھەكى لە باشكردنى ژىنگەدا دەبىنن. ھەرچەند كارىگەرى پووبەرى گەورەى وەك دارستان بەرچاوتەرە، بەلام لە پووبەرى بچوكىشدا گىرنگى زۆرى ھەيە. بۆ نمونە درەختى چنار بە قەبارەى سى ژور دەتوانىت دووانە ئۆكسايىدى كاربۆن پاك بكتاوە و لە ھەمانكاتدا بۆ پووبەرىكى (۳۰ تا ۴۰ مەترى دووجا) ئۆكسىجىن بەرھەم بىننىت.

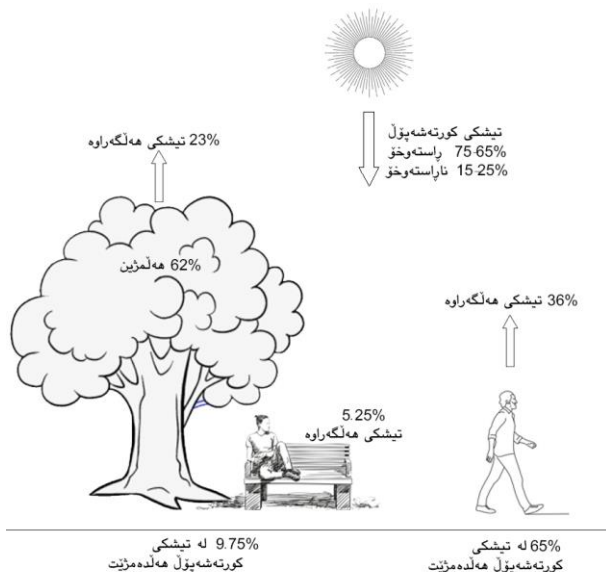

وینەى (۱) كىردارى رۆشنەپىكھاتن: دەردانى ئۆكسىجىن و ھەلمژىنى CO₂

۱-۳. كۆنترۆلى تىشك و بەرپرچدانەوہى تىشك

پووبەرى سەوزايى، رىگىرى لە گەيشتنى تىشكى زىانبەخش و نەشیاو بۆ چاوى مرۆف دەكات. تىشكى خۆر بەشپوہى كورتەشەپۆلى پروزە دەگاتە سەرزەوہى. پووپۆشى پووەكى ۰.۲۳٪ تىشك خۆر بۆ بەرگەھەوا ھەلدەگەرىننىتەوہ و نىكەى ۰.۶۲٪ یشى ھەلدەمژىت. تەنیا رىژەيەكى كەمى دەگاتە ژىر سىبەرى دارودرەخت. كەسك كە راستەوخۆ تىشكى

خۆرى پېيگات، نىزىكەى ۰.۶۵٪ تىشكى كورته شه پۆلى بەردەكە وئىت (وئىنەى ۱.۳) بە لآم ئەگەر لە ژئىر سىبەرى دار بىت، نىزىكەى ۰.۵٪ بەردەكە وئىت. ئەم بابەتە لە پرووى تەندروستى پىستى مروؤفەوہ زۆر گرنگە.

وئىنەى (۲) بەراوردى رىژەى تىشكى كورته شه پۆلى لە ژئىر سىبەرى و راستەوخۆ

۱-۴. يارمەتيدانى جوولەى ترافىك

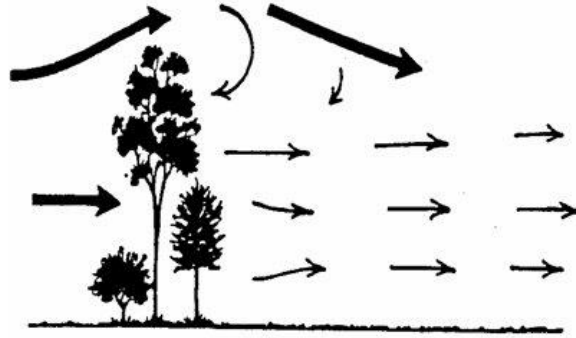
شىۋازى دانان و چاندنى دارودرەخت لە رىگا سەرەكى و لاوہكئىيەكانى شار، دەبىتتە ھۆكارىك بۆ كۆنترۆلكردنى ھاتوچۆ و جوولەى ترافىك. بۆ نمونە چاندنى دارى گونجاو لە ھەندىك شوئىنى سەرەكيدا دەبىتتە ھۆى ئاراستەكردنى رىرەوى ھاتوچۆى ئۆتۆمبىلەكان و رۆلى ھىماكانى ترافىك دەبىنئىت.

۱-۵. جوانكارى شار

جوانى و دىمەنى دلرفىنى شار پەيوەستە بە پووبەرى سەوزاىى لە دىزايىن و جورەكانى. كارىگەرى كەرستەى رەق و تەقى شار (بىنا و پىگاكان) بە ھۆى سەوزاىى كەم دەبىتتەوہ و تا رادەيەك لە سروش تىزىكى دەكاتەوہ.

۱-۶. كۆنترۆلى با

پووبەرى سەوزاىى بەتايىبەتى دارى بەرز ئەگەر بە شىۋەى گونجاو و لە پرووى پلانئىكەوہ بچىنرئىن، ئاراستە و خىراىى "با" كۆنترۆل دەكەن. ئەم شىۋازە ھەك باشكىن (Windbreak) بەناوبانگە و بە مەبەستى پاراستنى زەويوزار بەكاردىت.

۱-۲. وینەى (۲). کاریگەرى دارى بەرز لە سەرگۆپىنى ئاراستە و خىرايى با

۱-۷. سەيرانگا

پووبەرى سەوزايى، پەگەزى بىنەپەتى و سەرەكى سەيرانگايە. ھاولاتيان لە کاتى پشودان و حەسانەوہ لە سەيرانگاگاندا، چىژ لە سەوزايى وەردەگرن. وەك باسکرا دروستکردنى سىيەر، بەخشىنى سىمايەكى جوان، ھىوەر و پاڪکردنەوہى ھەوا و ھتد ھۆكارن بۆ بەكارھىناني سەوزايى لە سەيرانگاگاندا.

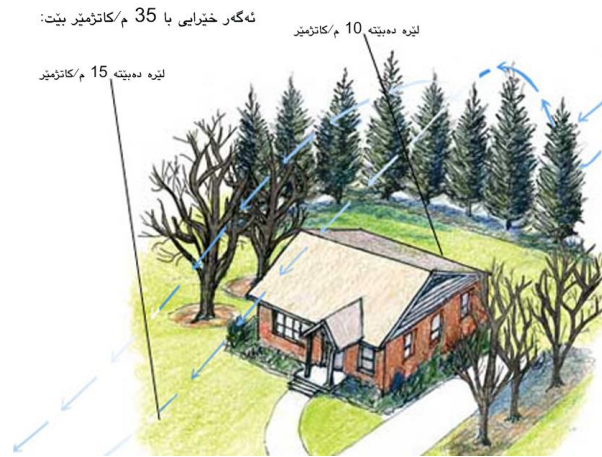
۱-۸. ئاسوودەيى دەروونى

پەنگى سەوز دەروونى مەرفەكان ھىوەر دەكاتەوہ. بەپىي توپژىنەوہيەك دەركەوتووہ كە کاریگەرى ئەرپىنى سەوزايى دەبىتە ھۆى پەواندنەوہى دلەراوکیى نەخۆشەكان و ماوہى تىماریان كەم دەكاتەوہ. ئەنجامى توپژىنەوہكە باس لەوہ دەكات كە بوونى سەوزايى بە رىژەى ۸٪ دەبىتە ھۆى كەمکردنەوہى ماوہى چاڪبوونەوہ كە ھەلبەت ئەنجامى ئابوورىشى ھەيە.

۱-۹. گلدانەوہى وزە

چاندنى گونجاوى دارەكان کاریگەرى بەرچاوى لەسەر رىژەى بەكارھىناني وزە لە بىناگاندا ھەيە. چاندنى دار تىچووى گەرم يا فینکردنى بىناگان كەم دەكاتەوہ بەو پىيەى كە رىژەى ۹٪ى گەرمای خۆر لە ھاویندا ھەلدەمژن و دەبنە ھۆى فینك بوونەوہى بىناگان. لە ئەمريكا لەرىگەى چاندنى دار لە شوپىنى گونجاو، سالانە چەندىن مىليۆن دۆلار پارە دەگەرىنەوہ. ئەگەر سىيەرى دارەكان بەكاربىت، ئەم رىژەيە بەرزتر دەبىتەوہ.

چاندنى دار لە و ناوچانەى پەشەبا بە بەردەوامى ھەلدەكات دەتوانىت سوودبەخش بىت و لە ھەمان كاتدا گەرمای ناو خانووبەرەكان پيارىژىت. بەپىي شىواز و چرى دارەكان، تىچووى گەرمکردنى بىنا بە رىژەى ۴ تا ۲۲٪ كەم دەبىتەوہ.

وینہی (۴) کاریگری دار له که مکردنه‌وهی خیرایی با

۱۰-۱. کونترولی لافاو

ٹاوی ریکرده و لافاو، بابہ تی سہرہ کی ئیدارہ دانی ژینگہی دہوروبہری شاره‌کانہ و گرنگی ٹابووری ھہیہ . گہورہ‌بوونی شاره‌کان و زیادبوونی پووبہری شہ‌قام و سہریانی بیناکان، له کاتی باراندا، قہبارہی ٹاوی ریکرده بہرزدہ‌کاتہ‌وه . ئەم ٹاوه ئاراستہی دہرہ‌وهی شار دہ‌کریت . لیرہ‌دا پووبہری سہ‌وزایی کاریگری له سہر ئەگہری لافاو و کہ مکردنه‌وهی زیانہ‌کانی دہ‌بیت . دارودرخت له کاتی باراندا، دہ‌بنہ ھۆی کہ مکردنه‌وهی خیرایی جوولہ و ریگردنی ٹاوی باران . دارستان بہ ریژہی سی جار خیرایی لافاو کہ م دہ‌کاتہ‌وه .